

სამართლებრივი ურთიერთობები თანამემკვიდრეთა შორის სამკვიდროს გაყოფამდე

დავით მაისურაძე

თინათინ წერეთლის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მთავარი სპეციალისტი

I. შესავალი

მემკვიდრეობის სამართალში დავების დიდი ნაწილი დაკავშირებულია თანამემკვიდრეთა შორის ან მათსა და მესამე პირებს შორის არსებულ ურთიერთობებთან. განსაკუთრებით პრობლემური კი არის სამართლებრივი ურთიერთობები სამკვიდროს გახსნიდან ქონების გაყოფამდე პერიოდში. სწრედ ამიტომ, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი ამ ურთიერთობებს მემკვიდრეობის სამართლის ფარგლებში საგანგებო ქვეთავს უთმობს (§ 2032 და შემდგომი მუხლები). საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში მემკვიდრეობის სამართლის ფარგლებში. მართალია, გამოყოფილია თავი „სამკვიდროს გაყოფა“ (სკ-ის 1452-ე და შემდგომი მუხლები), რაც თავისთავად თანამემკვიდრეთა შორის სამართლებრივი ურთიერთობის მოწესრიგებას ეხება, მაგრამ თანამემკვიდრეთა სამართლებრივი ურთიერთობები ბევრად სცდება ქონების გაყოფასთან დაკავშირებულ საკითხებს. მეტიც, სამკვიდროს გაყოფა არის დასასრული იმ ურთიერთობებისა, რომლებიც შეიძლება წარმოიშვას სამკვიდროს გახსნის შემდეგ.

კერძოდ, სამკვიდროს გახსნის შემდეგ იქმნება სხვადასხვა პირთა დაცვის ღირს ინტერესთა განსაკუთრებული მდგომარეობა. მემკვიდრეებს, რომელთაც ოჯახთან განსაკუთრებული ბმა აკავშირებთ, ხშირად აქვთ სამკვიდროს მთლიანობის შენარჩუნების ინტერესი. ამას უპირისპირდება სხვა მემკვიდრეთა ინტერესი, რაც

შეიძლება სწრაფად და ხელსაყრელად მოამთავრონ გაყოფის პროცესი და ჩამოშორდნენ თანამემკვიდრეობის სამართლებრივ მდგომარეობას. თავის მხრივ, სამკვიდროს კრედიტორთა ინტერესია, მათი სამართლებრივი მოთხოვნები სამკვიდროდან დაკმაყოფილდეს რაც შეიძლება სწრაფად, ქონების გაყოფამდე. კანონმდებელმა უნდა შეძლოს ამ ინტერესთა შორის ბალანსის დაჭერა და განზონასწორებული მოწესრიგების შემოთავაზება.

რადგან თანამემკვიდრეთა შორის ურთიერთობების მომწესრიგებელი ცალკე თავი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსს არ გააჩნია, საჭირო ხდება მემკვიდრეობის სამართლის ფარგლებში გაფანტულად განლაგებული ცალკეული ნორმების მოძიება და მათი ანალიზი.

II. თანამემკვიდრეთა საერთო ქონება

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცენტრალური ნორმა, რომელიც თანამემკვიდრეთა შორის ურთიერთობების მოწესრიგების საფუძველია, არის სკ-ის 1334-ე მუხლი. მისი პირველი წინადადების მიხედვით, „თუ მემკვიდრე რამდენიმეა, მათ შორის სამკვიდროს გაყოფამდე იგი ერთიანი ქონების სახით ეკუთვნის ყველა თანამემკვიდრეს.“ „ერთიანი ქონების“ ხსენებით აქ კანონმდებელი გამოხატავს ნებას, რომ თანამემკვიდრეები თანამოზიარე მესაკუთრეებად გამოაცხადოს სკ-ის 173-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის გაგებით.¹ ეს კი ნიშნავს იმას, რომ სამკვიდრო

¹ შდრ. Hoeren, in: Schulze / Dörner / Ebert / Hoeren / Kemper / Saenger / Schreiber / Schulte-Nölke / Staudinger

(Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 2032, Rn. 1.

გაყოფამდე არ ნაწილდება თანამემკვიდრეთა შორის წილად თანასაკუთრებად, არამედ რჩება ერთიან ქონებად.² საერთო ქონების ამგვარი კონცეფციის მიზანია, დაცული იყოს მემკვიდრეთა და კრედიტორთა ინტერესი სამკვიდროს მთლიანობის შენარჩუნებასთან დაკავშირებით. ამავე პრინციპის გამოძახილია სკ-ის 1470-ე მუხლი, რომელიც სამკვიდროს, როგორც თანაზიარი საკუთრების, განკარგვას ზღუდავს (ამის თაობაზე იხ. ქვემოთ).

1. თანამემკვიდრეთა ერთობის წარმოშობა და შეწყვეტა

თანამემკვიდრეები, როგორც თანამოზიარე მესაკუთრეები, წარმოადგენენ თანამემკვიდრეთა ერთობას, რომელიც შეიძლება შედარდეს სხვა ქონებრივ ერთობებს, როგორიცაა, მაგალითად, მეუღლეთა ერთობა, ამხანაგობა, საზოგადოება და სხვ. ყველა ამ ერთობისაგან განსხვავებით, თანამემკვიდრეთა ერთობის თავისებურებაა ის, რომ იგი მხოლოდ და მხოლოდ კანონის საფუძველზე, მონაწილეთა ნების გარეშე წარმოიშობა.³ კერძოდ, წარმოშობის ერთადერთი კანონისმიერი საფუძველია ის ფაქტი, რომ მამკვიდრებელს რამდენიმე მემკვიდრე ჰყავს. მნიშვნელობა არ ენიჭება, თავად მემკვიდრეობა კანონისმიერია თუ ანდერძისმიერი.⁴ გადამწყვეტია მხოლოდ მემკვიდრის ფაქტობრივი მდგომარეობა; შესაბამისად, თანამემკვიდრეთა ერთობის წევრი ვერ იქნება პირი, რომელმაც უარი თქვა მემკვიდრეობაზე ანდა უღირსი მემკვიდრე სკ-ის 1310-ე მუხლის გაგებით. თანამემკვიდრეთა ერთობა წყდება სამკვიდროს გაყოფით ანდა იმ შემთხვევაში, თუ მთელი სამკვიდრო ერთი მემკვიდრის ქონებად იქცევა.⁵

2. თანამემკვიდრეთა ერთობა, როგორც სამართლის სუბიექტი

საკამათოა, წარმოადგენს თუ არა თანამემკვიდრეთა ერთობა სამართლის დამოუკიდებელ სუბიექტს. ამ საკითხს აჩენს ის გარემოება, რომ ცალკეული თანამემკვიდრეები არ ითვლებიან სამკვიდროში შემავალი ცალკეული საგნებისა და უფლებების არც მესაკუთრეებად და არც მათზე წილის მესაკუთრეებად. სამკვიდრო როგორც ერთიანი, განუყოფელი და განცალკევებული ქონება ეკუთვნის თანამემკვიდრეებს ერთობლივად.

ლიტერატურაში გამოთქმულია უმცირესობის პოზიცია, რომლის მიხედვით, თანამემკვიდრეთა ერთობა უნდა ჩაითვალოს სამართლის დამოუკიდებელ სუბიექტად სამოქალაქო კოდექსის მე-8 მუხლის გაგებით.⁶ თუმცა ამ მოსაზრების დასაბუთება სუსტია. კერძოდ, თანამემკვიდრეთა ერთობა არ შეიძლება წარმოადგენდეს არც იურიდიულ პირს სკ-ის 24-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის გაგებით და არც მასთან ანალოგიით გათანაბრებულ სამართლებრივ წარმონაქმნს, რადგან მას არ გააჩნია ორგანიზებული სტრუქტურა, იგი წევრთა ნების გარეშეა წარმოქმნილი და მისი მიზანი სამკვიდროს გაყოფა, ე.ი. საკუთარი თავის სამართლებრივად დასრულებაა. ამიტომ, გაბატონებული შეხედულებით, თანამემკვიდრეთა ერთობა არ არის არც უფლებათუნიანი, არც ქმედუნიანი და არც საპროცესო უფლებები გააჩნია სკ-ის 24-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის გაგებით.⁷

ამ წანამძღვრებიდან გამომდინარე, არ არის გამართლებული სამკვიდროს მესაკუთრედ მითითებულ იქნას „მემკვიდრეთა ერთობა“ ან „თანამოზიარე მესაკუთრეთა ერთობა“ როგორც ასეთი. გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც ქირავნობის ხელშეკრულების მხარედ სწორედ „მემკვიდრეთა ერთობა“ მითითებული. ასეთ შემთხვევაში, ქი-

² Brox/Walker, Erbrecht, 28. Aufl., § 29, Rn. 2.

³ Brox/Walker, Erbrecht, 28. Aufl., § 29, Rn. 2.

⁴ Hoeren, in: Schulze / Dörner / Ebert / Hoeren / Kemper / Saenger / Schreiber / Schulte-Nölke / Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 2032, Rn. 2.

⁵ RGZ 134, 296 (298); Brox/Walker, Erbrecht, 28. Aufl., § 29, Rn. 7.

⁶ Schmidt, Gesellschaftsrecht § 8, III.

⁷ BGH NJW-RR 2018, 15, Rn. 8; BGH NJW 89, 2134; NJW 02, 3390; NJW 06, 3715M.

რავნობის ხელშეკრულება განიმარტება ისე, რომ გამჭირავებელი არის ერთდროულად ყველა თანამემკვიდრე.⁸

საკამათო საკითხი, შეიძლება თუ არა სკ-ის 37-ე მუხლის პირველი ნაწილი ანალოგიით მაინც გავრცელდეს თანამემკვიდრეთა ერთობაზეც, როდესაც ერთ-ერთი მემკვიდრე დელიქტურ ქმედებას ჩაიდენს სამკვიდროს მართვისას. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ამგვარი ანალოგია დასაშვებია ინტერესთა იდენტური მდგომარეობის გათვალისწინებით.⁹ თუმცა სწორად უნდა ჩაითვალოს საპირისპირო მოსაზრება, რომ ამგვარი ანალოგია აუცილებელი არაა, რადგან მესამე პირთა დაცვას მსგავს სიტუაციაში საკმარისად უზრუნველყოფს სკ-ის 396-ე ანდა 977-ე მუხლის გამოყენება.¹⁰ თუმცა ამ უკანასკნელი მუხლების გამოყენების შემთხვევაშიც საჭირო ხდება შესაბამისი ნორმების ტელეოლოგიურად ფართოდ გაგება.

მიუხედავად იმისა, რომ თანამემკვიდრეთა ერთობა არ წარმოადგენს სამართლის დამოუკიდებელ სუბიექტს, სამკვიდრო წარმოადგენს თანაზიარ განცალკევებულ ქონებას, რომელიც მკაცრადაა გამიჯნული ცალკეულ თანამემკვიდრეთა სხვა ქონებისაგან.¹¹

3. განცალკევებული ქონება

სკ-ის 1334-ე მუხლის პირველ ნაწილში გამყარებული „ერთიანი ქონების“ ცნება თავის თავში გულისხმობს ამ ქონების განცალკევებულობასაც. კერძოდ, იგი, როგორც ერთიანობა, გამიჯნულია თანამემკვიდრეთა სხვა, პირადი ქონებისაგან. უპირველესად, ქონების ერთიანობისა და განცალკევებულობის შედეგია სამკვიდროს განკარგვის უფლებამოსილების შეზღუდვა სკ-ის 1470-ე მუხლით. თუმცა ამ საკანონმდებლო დებულების გარდა, ეს პრინციპი კიდევ რამდენიმე ასპექტში მჟღავნდება.

ის სამართლებრივი ურთიერთობები, რაც არსებობდა მამკვიდრებელსა და ცალკეულ თანამემკვიდრეს შორის, სამკვიდროს გახნის მომენტიდან მყარდება ცალკეულ თანამემკვიდრესა და თანამემკვიდრეთა ერთობას შორის. ამდენად, თანამემკვიდრეთა ერთობა ამ სამართლებრივ ურთიერთობაში იკავებს მამკვიდრებლის ადგილს. ქონების განცალკევებულობის პრინციპიდან გამომდინარე, სამკვიდრო და მემკვიდრის სხვა ქონება უფლების ორი სხვადასხვა მატარებელია. შესაბამისად, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მამკვიდრებლის მოვალე ან კრედიტორი მისი ერთ-ერთი მემკვიდრე გახდება, ადგილი არ ექნება არც კონფუზიას და არც კონსოლიდაციას.¹² მაგალითად, თუ სამი თანამემკვიდრიდან ერთ-ერთს მამკვიდრებლისთვის ევალებოდა ნასყიდობის ფასის გადახდა 300 ლარის ოდენობით, მან სამკვიდროს სასარგებლოდ უნდა გადაიხადოს 300 ლარი და არა 200 ლარი მისი 1/3 წილის შესაბამისად.¹³ კონფუზია და კონსოლიდაცია ასევე შეუძლებელია, როცა თანამემკვიდრე სამკვიდროს გახსნის შემდეგ შევიდა თანამემკვიდრეთა ერთობასთან სამართლებრივ ურთიერთობაში.¹⁴

ქონების განცალკევებულობიდან გამომდინარეობს ისიც, რომ შეუძლებელია ასევე ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვა, როცა ერთმანეთს უპირისპირდება თანამემკვიდრეთა ერთობის მოთხოვნა და მოთხოვნა ერთ-ერთი მემკვიდრის წინააღმდეგ.¹⁵ მაგალითად, თუ მესამე პირს მამკვიდრებლისთვის უნდა გადაეხადა 1000 ლარი და ამავე დროს ერთ-ერთი თანამემკვიდრის წინააღმდეგ აქვს 1000 ლარის მოთხოვნის უფლება, არც მესამე პირს და არც თანამემკვიდრეს არ აქვს გაქვითვის უფლება (შდრ. სკ-ის 1493-ე მუხლი; ასევე გსკ-ის § 2040 II).

გარდა ამისა, ქონების განცალკევებულობის პრინციპი პრაქტიკაში მნიშვნელოვანია აგრეთვე, როცა ერთი და იგივე პირები ორი სხვადასხვა

⁸ ZMR 13, 348; BGH NJW 02, 3389.

⁹ Schmidt, NJW 85, 2789 და იქ მითითებული დამატებითი ლიტერატურა.

¹⁰ Schlüter, in: Erman BGB Kommentar, § 2032 Rn. 5.

¹¹ Hoeren, in: Schulze / Dörner / Ebert / Hoeren / Kemper / Saenger / Schreiber / Schulte-Nölke / Staudinger (Hrsg.)

Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 2032, Rn. 4a.

¹² Brox/Walker, Erbrecht, 28. Aufl., § 29, Rn. 3.

¹³ Brox/Walker, Erbrecht, 28. Aufl., § 29, Rn. 3.

¹⁴ იქვე.

¹⁵ იქვე.

ვა მამკვიდრებლის თანამემკვიდრეები არიან.¹⁶ ასეთ შემთხვევაშიც კი, ორი სხვადასხვა მამკვიდრებლის სამკვიდრო ორ სხვადასხვა განცალკევებულ ქონებას წარმოადგენს, ორი სხვადასხვა მატარებელია უფლებისა. ასეთი მკაცრი გამიჯვნა უპირველესად ემსახურება სამკვიდროს კრედიტორთა დაკმაყოფილების ინტერესს, რადგან სხვადასხვა სამკვიდროს სხვადასხვა კრედიტორები შეიძლება ჰყავდეს.

III. სამკვიდროს განკარგვის უფლებამოსილება თანამემკვიდრის მიერ

განსხვავებით ამხანაგობისა და მეუღლეთა ერთობისაგან, თანამემკვიდრეთა ერთობა წარმოიშობა არა მხარეთა ნების საფუძველზე, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ კანონით. ამის გამო, არ იქნებოდა გამართლებული, თუკი თანამემკვიდრეს სრულად შეეზღუდებოდა განკარგვის უფლებამოსილება სამკვიდროს გაყოფამდე,¹⁷ რაც პრაქტიკაში ხშირად დიდ ხანს შეიძლება გაგრძელდეს.¹⁸ მეორე მხრივ, სამკვიდროს მთლიანობის დაცვის ინტერესი ქმნის განკარგვის უფლებამოსილების შეზღუდვის აუცილებლობასაც. ამ მდგომარეობაში კანონმდებლობა გვთავაზობს გამართლებულ განონასწორებულ მიდგომას, რომელიც სკ-ის 1470-ე მუხლშია მოცემული. კერძოდ, მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, თითოეულ თანამემკვიდრეს შეუძლია განკარგოს თავისი წილი სამკვიდროში, მაგრამ მე-2 ნაწილი კრძალავს თანამემკვიდრის მიერ „ცალკეული საგნების განკარგვას მისი წილიდან“. ამ ნორმის განმარტებისას აუცილებელი ხდება თავად „განკარგვის“ ცნების განმარტებაც, რადგან ქართულ სამართლებრივ პრაქტიკაში მას წინააღმდეგობრივი გაგება აქვს.

1. განკარგვის ცნება

უპირველესად საჭიროა განისაზღვროს თავად განკარგვის ცნება; კერძოდ, საკითხავია, რა უნდა ვიგულისხმოდ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1470-ე მუხლის პირველ და მეორე ნაწილში ნახსენებ სიტყვა „განკარგვაში“. ეს ცნება ქართულ სამართალში ბუნდოვანებასთან და აზრთა სხვადასხვაობასთან არის დაკავშირებული.¹⁹ ამიტომ მნიშვნელოვანი ხდება შედარებითი ანალიზი გერმანულ სამართალთან. 1470-ე მუხლის გერმანულ ანალოგს წარმოადგენს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 2033-ე პარაგრაფი, რომელშიც ნახსენებია სიტყვა *Verfügung*, რაც ქართული „განკარგვის“ შესაბამისი ცნებაა.

გერმანულ სამართლებრივ ტრადიციაში განკარგვა (გერმ. *Verfügung*) ეწოდება უფლების არსზე ანდა მის შინაარსზე უშუალო ზემოქმედებას; კერძოდ, ეს შეიძლება იყოს უფლების გადაცემა, დატვირთვა, შინაარსის შეცვლა ანდა გაუქმება.²⁰ გერმანულ სამართალში განკარგვა ხორციელდება განკარგვითი გარიგებით (გერმ. *Verfügungsgeschäft*),²¹ რომლისგანაც განასხვავებენ ვალდებულებით გარიგებას (გერმ. *Verpflichtungsgeschäft*).

განკარგვასა და ვალდებულებით გარიგებას შორის უმთავრესი სხვაობაა ის, რომ ვალდებულებითი გარიგება მხოლოდ და მხოლოდ ვალდებულებას და, შესაბამისად, მხარეთა შორის ვალდებულებით ურთიერთობას წარმოშობს. იგი უშუალოდ არ ცვლის სანივთო უფლებრივ მდგომარეობას. ვალდებულებითი გარიგებისაგან განსხვავებით, განკარგვითი გარიგება უშუალოდ ზემოქმედებს არსებულ უფლებაზე, რამდენადაც ხდება ამ უკანასკნელის გადაცემა, დატვირთვა, შინაარსობრივი ცვლილება ან გაუქმება.²² ვალდებულებითი გარიგებისაგან განსხ-

¹⁶ იქვე.

¹⁷ *Brox/Walker*, *Erbrecht*, 28. Aufl., § 29, Rn. 6.

¹⁸ *Hoeren*, in: *Schulze / Dörner / Ebert / Hoeren / Kemper / Saenger / Schreiber / Schulte-Nölke / Staudinger* (Hrsg.) *Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar*, 8. Aufl., § 2033, Rn 1.

¹⁹ განკარგვის ცნებასთან დაკავშირებით უფრო ვრცლად იხ.: *მაისურაძე*, განკარგვით ხელყოფის კონდიქცია ქართულ და გერმანულ სამართალში, შედარებითი

სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 8/2020, გვ. 12-31.

²⁰ *Schulze, R.*, in: *Schulze / Dörner / Ebert / Hoeren / Kemper / Saenger / Schreiber / Schulte-Nölke / Staudinger* (Hrsg.) *Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar*, 8. Aufl., § 816, Rn. 4.

²¹ *Brox, H./Walker, W. D.*, *Allgemeiner Teil des BGB*, 38. Aufl., 2014, Rn. 104.

²² BGHZ 101, 26.

ვაგებით, განკარგვითი გარიგების (ანუ განკარგვის) ნამდვილობის წინაპირობაა განკარგვის უფლებამოსილება.²³

გერმანულ სამართალში მოქმედებს ვალდებულებითი და განკარგვითი გარიგების გამიჯვნისა (გერმ. *Trennungsprinzip*) და აბსტრაქციის პრინციპები (გერმ. *Abstraktionsprinzip*). გამიჯვნის პრინციპის მიხედვით, განკარგვითი გარიგება და ვალდებულებითი გარიგება სამართლებრივად ყოველთვის სხვადასხვა, დამოუკიდებლად სრულფასოვან გარიგებებს წარმოადგენს, მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლება რეალობაში ისინი ერთმანეთს ემთხვეოდეს.²⁴ აბსტრაქციის პრინციპის მიხედვით კი განკარგვის სამართლებრივი საფუძველი ანუ *causa*, მართალია, შეიძლება იყოს ვალდებულებითი გარიგება, მაგრამ ეს *causa* თავად განკარგვითი გარიგების შინაარსით არაა მოცული. შედეგად, განკარგვითი გარიგების ნამდვილობა დამოკიდებული არაა მისი სამართლებრივი საფუძვლის – ვალდებულებითი გარიგების – ნამდვილობაზე.²⁵

სამწუხაროდ, ქართულ სამართლებრივ ტრადიციაში სადავოა არა მხოლოდ განკარგვის განხორციელების სამართლებრივი ბუნება – ე.ი. საკითხი იმის თაობაზე, განკარგვა ხდება რეალაქტით თუ გარიგებით – არამედ ასევე თავად განკარგვის არსიც. კერძოდ, საქართველოს სამართლო პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როცა ვალდებულებითი გარიგების დადება მიჩნეულია განკარგვად.²⁶ მაგალითად, ზოგ შემთხვევაში ჩუქების²⁷ ან ნასყიდობის²⁸ ხელშეკრულებებს სასამართლო განკარგვად აფასებს. ამით სასამართლო გააზრებულად თუ გაუაზრებლად ფაქტობრივად იხრება კონსენსუალობის პრინ-

ციპის აღიარებისაკენ, რომელსაც საქართველოს კანონმდებლობის პირობებში არ აქვს დასაყრდენი კანონში. ვალდებულებითი გარიგება არ იწვევს უფლების გადაცემას, დატვირთვას, შინაარსის შეცვლას ანდა გაუქმებას. ამიტომ ამგვარი მსჯელობები სასამართლოს გადაწყვეტილებებში ცალსახად შეცდომად უნდა შეფასდეს.

გერმანიაში მოქმედ აბსტრაქციის პრინციპს ქართულ კანონმდებლობაში არ აქვს დასაყრდენი; ამიტომ საკამათო არაა, რომ ეს პრინციპი საქართველოში არ მოქმედებს: განკარგვის ნამდვილობისათვის აუცილებელია მის საფუძვლად დადებული ვალდებულებითი გარიგება ანუ *causa* იყოს ნამდვილი. რაც შეეხება გამიჯვნის პრინციპის მოქმედებას ქართულ სამართალში, ეს საკითხი სადავოა. მკვლევართა ერთი ნაწილი გამიჯვნის პრინციპს ქართულ კანონმდებლობაში უარყოფს ანდა მის პრაქტიკულ მხარეს აბსტრაქციის პრინციპის გარეშე საერთოდ არ აღიარებს, რაც საბოლოო ჯამში სხვა არაფერია, თუ არა გამიჯვნის პრინციპზე უარის თქმა.²⁹ გამიჯვნის პრინციპზე უარის თქმა კი ნიშნავს განკარგვითი გარიგების უარყოფასაც; ე.ი. ამ პოზიციის მომხრეთა თვალსაზრისით, ყოველი განკარგვა გარიგების გარეშე ხორციელდება, მხოლოდ და მხოლოდ რეალაქტია.

დღეისათვის უფრო გაბატონებული და დამაჯერებელი შეხედულების თანახმად, ქართულ კანონმდებლობაშიც უნდა ვაღიაროთ გამიჯვნის პრინციპი, რადგან მას აბსტრაქციის პრინციპის გარეშეც აქვს თავისი ღირებულება და პრაქტიკული მნიშვნელობა.³⁰ ამასთანავე, გამიჯვნის პრინციპს, როგორც წესი, აღიარებს აგ-

²³ Brox, H./Walker, W. D., Allgemeiner Teil des BGB, 38. Aufl., 2014, Rn. 109.

²⁴ Looschelders, D., Schuldrecht, Allgemeiner Teil, 16. Aufl., 2018, § 1, Rn. 28.

²⁵ Brox, H./Walker, W. D., Allgemeiner Teil des BGB, 38. Aufl., 2014, Rn. 117 ff.

²⁶ ამის შესახებ იხ. რუსიაშვილი, გ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ტანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 102, ველი 6.

²⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-8-6-2013.

²⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-918-876-2013; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-236-

497-08; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-236-497-08.

²⁹ ჭანტურია, ლ., უძრავ ნივთებზე საკუთრება, 2003, გვ. 183; ჭანტურია, ლ., კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, 2013, გვ. 137; თოთლაძე, ლ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი II, ჭანტურია (რედ.), 2018, მუხ. 180, ველი 3 და შემდგომი.

³⁰ რუსიაშვილი, გ., გამიჯვნის პრინციპი ქართულ სანივთო სამართალში, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 1/2019, გვ. 20 და შემდგომი და იქ მითითებული ლიტერატურა: რუსიაშვილი, გ., კაზუსები სამოქალაქო სამართლის

რეთვე საქართველოს სასამართლო პრაქტიკა-
ც³¹ (მიუხედავად იმისა, რომ ხშირად იგი თავად
განკარგვის შინაარსს ამახინჯებს).

ამდენად, განკარგვა ქართულ სამართალშიც
გულისხმობს უფლების არსზე ანდა მის შინაარ-
სზე უშუალო ზემოქმედებას: უფლების გადაცე-
მას, დატვირთვას, შინაარსის შეცვლას ანდა გა-
უქმებას. აგრეთვე, გერმანული სამართლის მს-
გავსად, განკარგვა ქართულ სამართალში გარი-
გებით ხორციელდება. ეს გარიგება წარმოად-
გენს ვალდებულებითი გარიგებისაგან გამიჯ-
ნულ განკარგვით გარიგებას და შეიძლება იყოს
როგორც ორმხრივი ხელშეკრულება, ისე ცალმ-
ხრივი გარიგება. ამგვარადვე უნდა იქნას გაგე-
ბული განკარგვის ცნება სკ-ის 1470-ე მუხლის
ფარგლებშიც. შესაბამისად, 1470-ე მუხლის შე-
მადგენლობას ვერ დააფუძნებს ისეთი ვალდე-
ბულებითი გარიგებების დადება, როგორიცაა,
მაგალითად, ნასყიდობა, ჩუქება, გაცვლა და ა.შ.

2. განკარგვის საგანი

განკარგვის საგანი, სკ-ის 1470-ე მუხლის პი-
რველი ნაწილის მიხედვით, შეიძლება იყოს თა-
ნამემკვიდრის წილი სამკვიდროში. თანამემკვი-
დრის წილი გულისხმობს ერთობლიობას იმ უფ-
ლებებისა, რომლებიც პირს, როგორც თანამემ-
კვიდრეს, აქვს სამკვიდროს მიმართ სამკვიდ-
როს გაყოფამდე.³² ამდენად, განკარგვის საგანი
არის თანამემკვიდრის განკარგვის მომენტში
არსებული ქონებრივსამართლებრივი მდგომა-
რეობა თანამოზიარეთა ერთობაში. სკ-ის 1470-
ე მუხლის I ნაწილიდან გამომდინარეობს, რომ

თანამემკვიდრის წილი არის მისი პირადი ქონე-
ბის ნაწილი და არ მიეკუთვნება საერთო, ერთი-
ან, განცალკევებულ ქონებას.³³

გარდა ამისა, მემკვიდრეს შეუძლია განკარ-
გოს თავისი წილის ნაწილიც.³⁴ ამგვარი განკარ-
გვის შემთხვევაში წილის შემძენი თანამოზიარე
მესაკუთრეთა ერთობაში შემოვა წილობრივად
და განმკარგველი თანამემკვიდრის მონაწილე-
ობაც წილობრივად განისაზღვრება. მაგალი-
თად, ა და ბ არიან თანამემკვიდრეები; ა-მ თავი-
სი წილის 1/3 გაასხვისა გ-ზე; ასეთ შემთხვევაში
ა-ს 1/3 წილი რჩება სამკვიდროში, გ-ს 1/6, ხოლო
ბ ინარჩუნებს თავის 1/2 წილს საერთო ქონება-
ზე.³⁵

სკ-ის 1470 მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად,
თანამემკვიდრის მიერ განხორციელებული გან-
კარგვის საგანი არ შეიძლება იყოს „ცალკეული
საგნები თავისი წილიდან“. ეს ჩანაწერი პრობ-
ლემურია, რადგან იგი არ შეესაბამება თანაზი-
არი საკუთრების იდეას, რომელიც სკ-ის 1334-ე
მუხლშია ჩადებული. კერძოდ, საერთო ქონების
პირობებში არც არსებობს ისეთი საგნები, რომ-
ლებიც შეიძლება ცალკეული მემკვიდრის წილს
იყოს მიკუთვნებული. ასეთი მდგომარეობა შეი-
ძლება მხოლოდ გაყოფის შემდეგ არსებობდეს.
შესაბამისად, თუკი არ არსებობს „ცალკეული
საგნები მემკვიდრის წილიდან“, გაუგებარია,
რის განკარგვას კრძალავს ეს ნორმა.

სწორი განმარტება შესაძლებელია მხოლოდ
ტელეოლოგიურად და შედარებითსამართლებ-
რივი ანალიზის გამოყენებით. კერძოდ, სკ-ის
1470-ე მუხლი წარმოადგენს პრაქტიკულად სი-
ტყვასიტყვით თარგმანს გერმანიის სამოქალა-
ქო კოდექსის 2033-ე პარაგრაფისა, რომლის მე-

ზოგად ნაწილში, 2015, გვ. 257 და შემდგომი;
ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა,
2019, გვ. 317 და შემდგომი; ქეჭელაშვილი, ზ., მოძრავ
ნივთებზე საკუთრების გადაცემა, ქართული კერძო
სამართლის კრებული I, 2004, 90-ე და მომდევნო
გვერდები; მარიამიძე, გ., კაზუსები სანივთო
სამართალში, I, 2014; ზოიძე, ბ., ქართული სანივთო
სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2003, გვ. 9 და შემდგომი.

³¹ იხ. რუსიაშვილი, გ., გამიჯვნის პრინციპი ქართულ
სანივთო სამართალში, შედარებითი სამართლის
ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 1/2019, გვ. 21 და იქ
მითითებული გადანყევტილებები, კერძოდ:
საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1283-1538-

09; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-221-
213-2012; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-
483-457-2012; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N
ას-304-289-2013; საქართველოს უზენაესი
სასამართლო N ას-1147-1094-2013; საქართველოს
უზენაესი სასამართლო N ას-1504-1424-2017.

³² Brox/Walker, Erbrecht, 28. Aufl., § 29, Rn. 7.

³³ იქვე.

³⁴ იქვე.

³⁵ Hoeren, in: Schulze / Dörner / Ebert / Hoeren / Kemper /
Saenger / Schreiber / Schulte-Nölke / Staudinger (Hrsg.)
Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., §
2033, Rn. 5.

ორე ნაწილი შემდეგნაირად იკითხება: „Über seinen Anteil an den einzelnen Nachlassgegenständen kann ein Miterbe nicht verfügen“, ქართულად: „თანამემკვიდრეს არ შეუძლია განკარგოს თავისი წილი სამკვიდროს ცალკეულ ნივთებზე.“ ამგვარად ირკვევა, რომ აკრძალვა ეხება არა თანამემკვიდრის წილში შემავალი საგნების განკარგვას (ასეთი უბრალოდ არ არსებობს), არამედ სამკვიდროში შემავალ საგნებზე თანამემკვიდრის წილის განკარგვას.³⁶ მაგალითად, თუ სამკვიდრო შედგება სამი მიწის ნაკვეთისგან და თანამემკვიდრე ორია, ერთ-ერთ თანამემკვიდრეს არ აქვს უფლება, ერთ-ერთ მიწის ნაკვეთზე თავისი 1/2 წილი გაასხვისოს.

3. განკარგვის დრო

განკარგვა, რომელზედაც საუბარია სამოქალაქო კოდექსის 1470-ე მუხლში, შესაძლებელია განხორციელდეს მხოლოდ სამკვიდროს გახსნიდან სამკვიდროს გაყოფამდე პერიოდში. მანამდე ან მის შემდეგ განხორციელებულ განკარგვაზე ეს მუხლი არ ვრცელდება, რადგან არც მანამდე და არც შემდეგ არ შეიძლება არსებობდეს წილი საერთო ქონებაზე როგორც ასეთი. მათ შორის, ამ მუხლით არ რეგულირდება სამომავლო წილის განკარგვის გარიგება.³⁷

4. განკარგვის სახეები და შედეგები

თანამემკვიდრის მიერ წილის განკარგვა შინაარსობრივად შეიძლება გულისხმობდეს წილის გასხვისებას მისი გადაცემის გზით ანდა მის უფლებრივად დატვირთვას.

ა. გასხვისება

თანამემკვიდრის მიერ სამკვიდროში თავისი წილის გასხვისების სამართლებრივი შედეგი არის შემძენის მიერ მემკვიდრის ქონებრივსამა-

რთლებრივი მდგომარეობის დაკავება. შემძენი ხდება თანამოზიარე მესაკუთრეთა ერთობის წევრი. ქონების გაყოფის ფარგლებში მასზე გადადის ასევე ქონების მართვის უფლებები და სამართლებრივი პოზიციები. თუმცა შემძენი არ ხდება მემკვიდრე.³⁸ მემკვიდრის სტატუსს ინარჩუნებს წილის გამსხვისებელი თანამემკვიდრე.

ამდენად ერთმანეთისაგან იმიჯნება განკარგვადი წილი სამკვიდროში, როგორც ქონებრივ-სამართლებრივი მდგომარეობა, და არაგანკარგვადი სტატუსი მემკვიდრისა. სამკვიდრო მონაწილეობა, რომელშიც წილის გამსხვისებელი მოხსენიებულია, როგორც მემკვიდრე, კვლავ ნამდვილად რჩება; წილის გასხვისების შემდეგ გაცემულ მონაწილეობაშიც იგი მემკვიდრედ უნდა იყოს მითითებული,³⁹ რადგან იგი მას შემდეგაც ინარჩუნებს მემკვიდრის გარკვეულ უფლება-მოვალეობებს.

წილის შემძენს, რომელიც მემკვიდრე არაა, შეუძლია მოითხოვოს სამკვიდრო მონაწილეობის 1499-ე მუხლის პირველი ნაწილით, მაგრამ მხოლოდ გამსხვისებელი მემკვიდრის სახელით.⁴⁰ აღმჭურველი უფლებები, რომლებიც მემკვიდრის სტატუსთანაა დაკავშირებული, როგორც წესი, უნარჩუნდება გამსხვისებელ მემკვიდრეს. მაგალითად, სხვა თანამემკვიდრის უღირსობის დადასტურება გამსხვისებელ მემკვიდრეს გასხვისების შემდეგაც შეუძლია, მოითხოვოს.⁴¹

წილის შემძენზე გადადის ყველა ქონებრივი უფლება, ვალდებულება და ტვირთი, რაც გამსხვისებელ მემკვიდრეს ჰქონდა. გამსხვისებელი თანამემკვიდრის უღირსობის დადასტურება სხვა მემკვიდრეებმა შეიძლება მოითხოვონ გასხვისების შემდეგაც; ასეთი შესაგებელი სამართლებრივ შედეგს შემძენის მიმართ წარმოშობს. თუმცა, ვინაიდან შემძენი არ იძენს მემკვიდრის სტატუსს, მისი პირადი უღირსობა ვერ დააფუძნებს სკ-ის 1310-ე მუხლის (უღირსი მემკვიდრე) შემადგენლობას.⁴²

³⁶ შდრ. Brox/Walker, Erbrecht, 28. Aufl., § 29, Rn. 3.

³⁷ BGHZ 37, 324 f.

³⁸ Brox/Walker, Erbrecht, 28. Aufl., § 29, Rn. 8.

³⁹ Hoeren, in: Schulze / Dörner / Ebert / Hoeren / Kemper / Saenger / Schreiber / Schulte-Nölke / Staudinger (Hrsg.)

Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 2033, Rn. 9.

⁴⁰ KG OLGRspr. 44, 106.

⁴¹ Brox/Walker, Erbrecht, 28. Aufl., § 29, Rn. 8.

⁴² იქვე.

თანამოზიარეთა ერთობა განაგრძობს არსებობას იმ შემთხვევაშიც, როცა სამკვიდროში წილები სრულად გასხვისდება რამდენიმე მესამე პირზე.⁴³

ბ. უფლებრივად დატვირთვა

თანამემკვიდრეს სკ-ის 1470 I 1 მუხლის ძალით სამკვიდროში თავისი წილის დაგირავებაც შეუძლია. ამ შემთხვევაშიც გირავნობის საგანს წარმოადგენს არა სამკვიდროში შემავალი საგნები, არამედ მხოლოდ თანამემკვიდრის ქონებრივი მდგომარეობა თანამოზიარეთა ერთობაში. ამიტომ სამკვიდროში შემავალი ნივთი მაშინაც კი ვერ იქნება თანამემკვიდრის მიერ გირავნობის საგანი, როცა იგი სამკვიდროში შემავალი ერთადერთი ნივთია.⁴⁴

ვინაიდან სკ-ის 1470-ე მუხლის მე-2 ნაწილი კრძალავს თანამემკვიდრის მიერ ცალკეული საგნების განკარგვას, შეუძლებელია ამ კონტექსტში განკარგვის სახედ იზოთეკის წარმოდგენა, რადგან იზოთეკა მხოლოდ უძრავ ნივთზეა შესაძლებელი. ამავე მიზეზით თანამემკვიდრე თავის წილს, ცხადია, ვერ დატვირთავს უზუფრუქტით, სერვიტუტით ან აღნაგობით.

5. განკარგვითი გარიგების ფორმა და საფუძველი

სკ-ის 1470-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის მე-2 წინადადების თანახმად, ხელშეკრულება, რომლითაც ერთ-ერთი თანამემკვიდრე განკარგავს თავის წილს, უნდა დადასტურდეს ნოტარიუსის მიერ. ეს სავალდებულო ფორმა ეხება მხოლოდ განკარგვით გარიგებას და არა მის საფუძველად დადებულ ვალდებულებით გარიგებას. ხშირ შემთხვევაში, ეს საფუძველი (კაუზა) არის წილის ნასყიდობის ხელშეკრულება. თუმცა ეს შეიძლე-

ბა იყოს ჩუქება ან გაცვლა. თითოეული ვალდებულებითი ხელშეკრულების შემთხვევაში ფორმის შესაბამისი ნორმები მოქმედებს და მათზე არ ვრცელდება სკ-ის 1470-ე მუხლი.⁴⁵

ვინაიდან სკ-ის 1470-ე მუხლი არ ვრცელდება ვალდებულებით გარიგებაზე, თანამემკვიდრეს თავისუფლად შეუძლია დაივალდებულოს თავი მესამე პირთა წინაშე; მაგალითად, მას შეუძლია დადოს ნასყიდობის ხელშეკრულება თავის წილზე, ანდა თავისი წილის ნაწილზე. მეტიც, მას შეუძლია სამკვიდროში შემავალ ცალკეულ საგნებზეც დადოს ნასყიდობის ხელშეკრულება. ასეთი ხელშეკრულება ნამდვილი იქნება და წარმოშობს ვალდებულებით ურთიერთობას მხარეთა შორის, თუკი ხელშეკრულების ნამდვილობის ზოგადი წინაპირობები დაცულია. თუმცა, რადგან ნასყიდობით ნაკისრი ვალდებულების შესრულებას – სამკვიდროში შემავალი ცალკეული საგნების გადაცემას – თანამემკვიდრე ვერ შეძლებს, მისი ვალდებულება შესრულების შეუძლებლობის გამო გაქარწყლდება.⁴⁶ ამით იგი დაარღვევს ნაკისრ ვალდებულებას და, შესაბამისი წინაპირობების არსებობისას, მესამე პირთან პასუხს აგებს სკ-ის 394 I მუხლის საფუძველზე.

IV. უპირატესი შესყიდვის უფლება

სკ-ის 1470-ე მუხლის მე-3 ნაწილსა და 1471-ე მუხლში კოდექსის თავდაპირველი რედაქციით გათვალისწინებული იყო თანამემკვიდრეთა უპირატესი შესყიდვის უფლება, თუკი რომელიმე თანამემკვიდრე თავის წილს გაყიდდა. თუმცა 2007 წლის ცვლილებების შემდეგ ეს ნორმები ამოღებულ იქნა კოდექსიდან. ამავე ცვლილებით შეიცვალა სკ-ის 173-ე მუხლის მე-4 ნაწილი, რომელიც მანამდე თანამესაკუთრეებს აძლევდა უპირატესი შესყიდვის უფლებას, ხოლო ცვლილების შემდეგ უპირატესი შესყიდვის უფლება მხოლოდ მხარეთა შეთანხმებაზე გახდა და-

⁴³ იქვე.

⁴⁴ Brox/Walker, Erbrecht, 28. Aufl., § 29, Rn. 9.

⁴⁵ შდრ. Hoeren, in: Schulze / Dörner / Ebert / Hoeren / Kemper / Saenger / Schreiber / Schulte-Nölke / Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 2033, Rn. 10.

⁴⁶ შესრულების შეუძლებლობის შესახებ იხ.: რუსიაშვილი/დარჯანია/მაისურაძე, ზოგადი ვალდებულებითი სამართალი, 2020, გვ. 60 და შემდგომი.

მოკიდებული. ამდენად, ამჟამინდელი ქართული სამართლებრივი მოწესრიგებით, თანამემკვიდრეებს არ აქვთ უპირატესი შესყიდვის უფლება, თუკი თავად არ შეთანხმდებიან ამაზე.

ამგვარი მიდგომა გაუმართლებელია, რადგან თანამემკვიდრეთა ერთობა არაა მათი ნების საფუძველზე წარმოქმნილი სამართლებრივი კონსტრუქცია, არამედ იგი კანონის საფუძველზე, მათი ნების მიუხედავად წარმოიშობა. ასეთ პირობებში მათი სამართლებრივი ინტერესების დაცვის მხარეთა შეთანხმებაზე დამოკიდებულება არ შეიძლება იყოს გამართლებული. უპირატესი შესყიდვის უფლება ემსახურება თანამემკვიდრეთა ლეგიტიმურ ინტერესს, არ დაუშვან ისედაც მათი ნებისგან დამოუკიდებლად წარმოშობილ თანამოზიარე მესაკუთრეთა ერთობაში არასასურველი პირის განევრიანება;⁴⁷ ამ ინტერესს თავის მხრივ დაცვის ღირსად აქცევს ის გარემოება, რომ საქმე ეხება ოჯახის ქონებას, რომლის უცხო პირებზე გასხვისებაც შეიძლება არ იყოს სასურველი მემკვიდრეთათვის. თუმცა უპირატესი შესყიდვის უფლებით მათი ინტერესი არაა აბსოლუტურად დაცული: მათ მხოლოდ გარკვეულ ვადაში და ისიც მხოლოდ სათანადო ფინანსური შესაძლებლობის შემთხვევაში აქვთ ამ უფლების განხორციელების შესაძლებლობა. ამგვარი დაბალანსებული მიდგომა გამართლებული იყო და საკანონმდებლო ცვლილებით მისი გაუქმება არ უნდა ჩაითვალოს მიზანშეწონილად.

აღსანიშნავია, რომ უპირატესი შესყიდვის უფლება იმ სახით, რა სახითაც სკ-ის 1470-ე მუხლის მე-3 ნაწილსა და 1471-ე მუხლში კოდექსის თავდაპირველი რედაქციით იყო გათვალისწინებული, დღემდე მოქმედებს გერმანიაში, გსკ-ის 2034-ე და შემდგომი პარაგრაფების საფუძველზე.

V. შეჯამება

[1] სამკვიდროს გახსნიდან სამკვიდროს გაყოფამდე თანამემკვიდრეები წარმოადგენენ თანამოზიარე მესაკუთრეთა ერთობას. ქონება არის განცალკევებული თითოეული მემკვიდრის პირადი ქონებისაგან.

[2] თანამემკვიდრეთა ერთობა არ წარმოადგენს სამართლის დამოუკიდებელ სუბიექტს. იგი არც უფლებაუნარიანია, არც ქმედუნარიანი და არც საპროცესო უფლებაუნარიანობა გააჩნია. სამართლებრივ ურთიერთობებში თანამემკვიდრეთა ერთობის მონაწილეობა ნიშნავს ყველა თანამემკვიდრის მონაწილეობას.

[3] თანამემკვიდრეებს შეზღუდული აქვთ განკარგვის უფლებამოსილება. მათ შეუძლიათ განკარგონ მხოლოდ საკუთარი წილები სამკვიდროზე. აგრეთვე მათ შეუძლიათ საკუთარი წილის ნაწილის განკარგვა.

[4] განკარგვა სკ-ის 1470-ე მუხლის გაგებით გულისხმობს თანაზიარ უფლებაზე განკარგვითი გარიგებით უშუალო ზემოქმედებას: გადაცემას, დატვირთვას, შეცვლას ან გაუქმებას. განკარგვაში არ შეიძლება მოიაზრებოდეს ნასყიდობა, ჩუქება, გაცვლა.

[5] თანამემკვიდრეს არ აქვს უფლება, განკარგოს წილი სამკვიდროში შემავალ ცალკეულ საგნებზე. სკ-ის 1470-ე მუხლის მე-2 ნაწილის ფორმულირება არასწორია და იგი გაგებულ უნდა იქნას ტელეოლოგიურად.

[6] ცალკეულ საგნებზე მამკვიდრებლის წილის განკარგვითი გარიგების დადების აკრძალვა არ ვრცელდება მავალდებულებელი გარიგების დადებაზე.

[7] საკანონმდებლო ცვლილება, რომლითაც მამკვიდრებლებს აღარ აქვთ კანონით გათვალისწინებული უპირატესი შესყიდვის უფლება, არ იყო მიზანშეწონილი.

⁴⁷ Brox/Walker, Erbrecht, 28. Aufl., § 29, Rn. 12.